

"De gamle!"

Den generation, som ännu med övertygelsens värme, förtäljer om spöken, troll och allt sådant övermänskligt anhang samt om den roll dessa spelat i naturens och individens liv, är snart utdöd.

Det är de gamla, som här ha ordet. De, som äro födda i det nittonde seklets gryningstimma, och som framlevat sina dagar i naturens rike, där aldrig en ångvissla tonat, eller elektriciteten spunnit sina nät. Av dessa gamla, åt vilka hackan och spaden, yxan och sågen lämnat ~~XX~~ ett torftigt men säkert levebröd, kan man få höra varjehanda märkliga ting. Vanligen är framställningen något personligt upplevat. Det troliga torde emellertid vara, att mycket av deras berättelser får räknas till hörsägnar, som fortgått genom många släktled.

Vad jag här meddelar, är sådant, som jag omedelbart hört berättas, och jag är livligt övertygad därom,

att berättarna av allt hjärta trodde på sin framställnings sanning.

Vidskepelsen uppträder i många former och sättes i samband med mångahanda förhållande i livet. Det är emellertid min mening, att i detta sammanhang endast vidröra ett enda område.

2 1/2

Förgörning.

Tron på möjligheter att genom trolldom, signerier och "läsning" skada eller fördärva nästans tillhörigheter, erkännerligen husdjuren, har ~~VÄRRE~~ varit så allmän och inrotad hos den småländska allmogen, att det ännu torde behövas ett halvt sekel till, innan dessa och andra vidskepliga funderingar hunnit bortarbetas.

Konsten att på några ögonblick göra hästar alldeles maktlösa, var mycket värderad och, efter vad berättats mig, flitigt använd. Detta var ju ett utmärkt medel att bruka mot sin ovän eller medtävlare i de vildsinta kappkörningar, som i en av den svenska nektarn särdeles ypprymd sinnesstämning, förr så allmänt förekommo vid hemresan från torghesök, kalas eller auktioner, ja, till och med från juldottan.

Man har berättat mig, hur man med framgång

använt konsten, och själv har jag ock i så sen tid, som ligger inom min minneskrets, hört personer giva sig ut för att "kunna något". - Vid en hemresa från Jönköping, dit jag, då en 8 á 9 års pilt, varit med far att se stan, hörde jag en person, som vi körde förbi, yttra: "I lär la inte kommemer än en fjärdingsväg." Den personen måtte inte ha varit säker på sin konst, ty när vi kört en halv mil, stannade vi och inväntade mannen för att fråga honom, om han hade något mer att tillägga. Förgrymmad över att bli hånad, sökte han emellertid för så gott pris som möjligt komma ur klämman. "Med det kreaturet kan man ingenting göra. Det har ju tre vita fötter," yttrade han förtrytsamt.

Tron på konsten led emellertid inte av att ett försök misslyckats

Men så sökte man också att vidtaga allahanda mått och steg för att skydda sig mot hemliga konsternas inflytande.

Då jag en gång tog mig för, att från ett betsel bortskära de s.k. skygglapparna, fann jag till min förundran mellan lädret i dessa tre förtorkade vitlökar och ett par mycket slitna hästskosöm. Det upplystes sedan, att gamla söm var ett universalmedel mot trolldom med hästar, och att den som hade sådant på hästen, alltid kunde var säker.

"Gastaskjuts".

Vida värre än att värja sig för "Elaka människor" var det att komma ut på "gastaskjuts".

Råkade man att efter mörkrets inbrott fara förbi någon kyrkogård, där "en självspilling tagits över muren" eller färdas fram å väg, där någon blivit mördad, kunde man lätt få passagerare av otrolig tyngd.

En nu över åttioårig man, en kärngubbe av gamla stammen, en som väl knappt varit rädd varken för "fan eller trollen", berättade mig med största trovärdighet, att han vid ett tillfälle, då han, som uttrycket föll, "tjänste dräng" på en gästgivaregård i norra Småland, varit ute för "gastaskjuts". "Jag hade beräknat", sade han, att vara hemma före mörkrets inbrott, ty jag hade två hästar och kunde köra raskt undan. Men när jag kört mitt "håll" och kommit till nästa gästgivaregård, kunde den

resande, som ville fort, ej genast få hästar. Med löften och övertalningar lyckades han förmå mig att följa med ännu ett skjuthåll. Min hemfärd skedde därför i mörkret. Allt gick bra. Hästarna fingo gå i sakta lunk för att ej vara för varma vid hemkomsten. Jag hade kommit in i och skulle passera en tät skog, där mörkret under färden tilltog. Det började se besynnerligt ut. Hästarna lade till bogen och gingo i ~~HÄSTEN~~ sakta skritt, under det att linorna spändes allt hårdare av endast tomma vagnen. Här måste visst bli fråga om "gastaskjuts" tänkte jag, och jag var snart övertygad om att det var så, ty jag lade märke till, huru gnistor flögo från hästarnas öronspetsar. Vål visste ~~MAN~~ jag, att man kan komma från gästen, om man går fram och tar hästens betsel av och spottar genom detsamma, men jag var rädd för att göra det med tanke på att bli "gastakramad". - Vagnen gick tungt genom hela skogen och ett stycke till. Då jag passerat en grind, märkte jag emellertid, att vagnen lättat, och jag hörde sedan av andra, som på samma ställe varit ute för liknande skjuts, att gästen brukade gå in i den vanstra grindstolpen. - Det hade varit en svår skjuts. Mina stackars kreatur voro våta av svett, och fradgan hängde som stora kåpor på sidorna och under buken. "Gastaskjuts" är den värste skjuts, som finns att gå illa åt djuren, men så lär också en gäst väga några marker.

Så slutade han sin, som han påstod, sannfärdiga historia.

7 7.

Maran.

Man hade också att frukta för maran. Utrym-
met medgiver mig icke att meddela några detaljer. Maran red på
hästarna inne i stallet. När en häst blivit riden av maran under
natten, var manen sammanflätad, och djuret modlöst samt saknade
lust att äta. Man skyddade sig mot maran genom att låta hästen
behålla täcket på även under natten samt uppspika en uggla, hök
eller skata över stalldörren.

Mjölkhare.

Min "trolldomshistoria" har redan blivit lång, men Manhems läsare få ursäkta mig, då jag tager uppmärksamheten i anspråk för några notiser om trolleri med nötkreaturen särskilt korna och i sammanhang därmed om mjölkharar.

När kor miste mjölken eller grädden ej föll i tillräcklig mängd, var man genast färdig med tal om trolldom. Någon hade med trolleri tagit "sanket".

Det faller mig i minnet en berättelse, som är så mycket mera av intresse, som den är av ung datum och sålunda visar att tron på förmågan att taga avkastningen av sin grannes kor lever än.

Mina kor, berättade en medelålders bonde, lämnade visserligen mjölk i vanlig mängd, men hur vi än behandlade den, kunde vi ej få någon grädde. Jag förstod väl, att någon

Skriv endast på denna sida!

elak käring varit framme, och när alla brukliga medel visade sig fruktlösa, vände jag mig till en "klok gubbe", som sade mig, att de, som togo grädden, icke bodde långt från mitt hem. Han lämnade ett pulver att ge korna in. Han sade också, att strax sedan de fått det, skulle det komma en person och begära att få låna något, vilket dock på inga villkor skulle beviljas. Och mycket riktigt. Samma dag kom en äldre grannkvinna och bad få låna kokt potatis. Hon fick det icke, och ifrån den dagen var mjölken som den skulle vara. - Detta berättade han med försäkran om, att det skulle vara sanning.

Då man skulle taga mjölken från andras kor, användes olika sätt. Det skulle föra mig för långt att redogöra för flera. Jag skall därför stanna med att redogöra för användning av mjölkharar.

Det var icke allom givet att kunna skaffa sig en mjölkhare. Därtill fordrades att kunna något mera än vanligt. Virket till mjölkharen borde uppsökas i dymmelveckan och bestod av "spingestecker", som voro brända i bägge ändarna, "sölvahankar och bälghandskar." Med detta material kunde häxan med hjälp av sin konst göra sig en hare. Man skickade då ut denne, vilken då arbetade efter ägarens befallning. Kor mjölkades av haren såväl inne i ladugården som ute i markerna, sedan man "släppt vall". Alltefter ägarens behov kunde haren hämta mycket eller litet mjölk.

10 / 10.

Berättelser häntyda också därpå att mjölkharen mycket ansträngdes vid slätteröl, byggen och i allmänhet, då man hade mycket främmande folk i maten, som vid "yste".

Så berättade en äldre för mig, att han vid ett fähusbygge hade fått sin liggplats i en visthusbod. Där såg han ofta en blankskurad kopparkittel inställd i ett hörn. En afton, sade han, då jag låg vaken längre än vanligt, såg jag en mjölkhare komma in i boden, hänga huvudet över kittelkanten och kråkas upp stora mängder av mjölk. Så försvann han men kom igen om en stund och fortsatte ~~XXXX~~ vid kitteln på samma vis. På morgonen var kitteln full av mjölk. - "Matmor har god hjälp med mjölket, ser jag", yttrade jag till hustrun på stället, då jag fram på dagen av en händelse mötte henne. "Vad nu, jäså, du ser du. Tyst, tala alärig om det!"

Mjölkharen var i allmänhet osynlig. Endast söndagsbarn och de med segerhuva födda kunde se honom. Var man blott säker för sådana, kunde haren utsändas på ljusa dagen.

För jägare var mjölkharen till stor förargelse. Han kunde nämligen jagas och buktade för hunden som en vanlig hare. Var då jägaren icke ett söndagsbarn, kunde han få jaga dag och natt men aldrig se ett spår av haren.

Samme man som berättade för mig om mjölkharen i boden, talte ock om, hur han jagat mjölkharar samt vid något tillfälle skjutit sådana, när de varit honom till förargelse.

Skriv endast på denna sida!

"Jag var kär i att jaga och har även haft god tur därmed. Det har hänt, att jag skjutit sju orrar i smällen," yttrade den gamle mannen. "Det retade mig därför mycket, då jag dag efter dag på samma ställe jagade en hare och sköt skott efter skott på honom utan verkan. Det är en mjölkhare, tänkte jag. För den skall bös-san laddas på särskilt sätt, om det skall ta. Jag gjorde det, och då blev mjölkharen på platsen. Men vad fanns där? Ja, inte var det vidlyftigt. Fyra brända "spingestecker, två sölvahanka och en bälghandske."

Vida bekant för sina operationer med mjölkharar var en kvinna, som bodde i M. socken nära Jönköping. Hon kallades Kapten Elin och skulle vara hemmastadd i allsköns trolldom och häxerier. - Utrymmet medgiver mig icke att här omnämna något av de historier, som äro sammanflätade med hennes namn. Det förtäljes emellertid, att hon blev anklagad för häxeri och trolldom. Domen över henne fälldes av Göta Hovrätt och lydde, att hon skulle "å bålet brännas". Som bevisningsmaterial mot henne användes hos henne funna trolldräkter, trollstavar, mjölkharar och svartkonstböcker, vilka saker ännu lära finnas i Hovrättens arkiv. - Kapten Elin var en hiskelig trollpacka. När domen blev henne bekant, slog hon domaren med vansinne, och då hon skulle brännas, svor hon på att förbanna hela trakten, vilket dock hindrades genom att lägga en kavle i hennes mun. - På platsen,

Kapten Elin.

12/2.

där hon brändes och ett stycke därifrån runt omkring har århundraden inte kunnat framlocka en grön rot. Meddelaren har dock icke besökt platsen och kan sålunda dessvärre icke borga för sanningen därav. Emellertid är det viss, att Kapten Elin var en ryslig kvinna, och det där icke finnas många sådana på tjoget.

Mycket av det, som sålunda berättats av de gamle, förefaller den mera upplyste barnsligt, men det kan dock icke nekas, att det ligger ett skimmer av poesi över den vidskepligt fantastiske värld, i vilken de levde. Nu jagas fantasien bort. I religionens och upplysningens namn köres den på porten och det krassa, beräknande förståndet fyller mer och mer släktets och individens liv."Vissnen långsamt I av den gamla stammen, vilka ännu leva kvar, ty med Eder gå släktets ~~XXX~~ sista barndomsminnen ur världen!"